

Margarita Matulytė

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Tautinės simbolikos tranzitas tarpukario Lietuvoje: iš kaimo į miestą, iš miesto į kaimą

Straipsnyje gilinamasi į tautinio įvaizdžio kūrimo ir viešo reprezentavimo praktikas, strategiškai formuotus tapatybės stereotipus Lietuvoje, į tyrimų lauką įtraukiant ideologinių įtakų dėmenį. Apeliuojama į tautinės simbolikos tranzitinius procesus, kai ideologiniai centrai kaupė kaimo „grynosios“ kultūros elementus, juos transformuodavo į susintetintus atributus ir skleisdavo mieste kaip kolektyvinės tapatybės identifikavimo kodus, o valstybės simbolius įvairiomis kultūros administravimo, švietimo, visuomeninių veiklų priemonėmis skiepydavo kaime. Pritaikant etnopolitinę keliasluoksnę matricą, bandoma hipotetiškai numatyti tautinės simbolikos paplitimo visuomenėje tankį.

Reikšminiai žodžiai: etnosas, tauta, nacija, tautinė simbolika, tranzitas

Įvadas

Tautinės simbolikos sklaida nepriklausomos Lietuvos visuomenėje atskleidžia, kokį lygmenį įtvirtinant politinį nacionalizmą pavyko pasiekti diegiant kultūrinio nacionalizmo idėjas, subrandintas Simono Daukanto, Jono Basanavičiaus, Vinco Kudirkos, Motiejaus Valančiaus ir kitų tautinio sąjūdžio ideologų pirmojo Atgimimo metais. Nacionalizmo esmę ir specifiką pagrindė sociologas Anthony'is D. Smithas¹, remdamasis novatoriškais Johno Hutchinsono tyrimais ir įžvalgomis². Politinio nacionalizmo siekiamybė – sukurti modernią valstybę ir politiškai organizuotą, eduotą visuomenę – naciją, kurią vienija bendros teisinės, etinės, neretai ir religinės normos, o kultūrinis nacionalizmas yra nukreiptas į visuomenės dvasinį atgimimą, naciją traktuojant ne kaip naują politinį darinį, o kaip dėsningą unikalios istorijos, kultūros ir geografinės padėties produktą.³ Kaip tik kultūriniam nacionalizmui yra reikšminga istorinė

³ Smith (1998), 177.

atmintis ir kultūriniai visuomenę jungiantys, ją identifikuojantys simboliai.⁴ Dažnai kultūrinis ir politinis nacionalizmas vienas kitą keičia, vienas iš kito išauga, nacijos kūrimo projektuose neišvengiamai remdamiesi etninės kultūros šaltiniais⁵, o tai vyko ir Pirmosios Lietuvos Respublikos kūrimo metais.

Lietuvos atveju nacionalizmu persunkta modernioji kultūra rėmėsi dviem šaltiniais – etniniu (lietuvių liaudiškuoju paveldu) ir istoriniu (Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (toliau – LDK) paveldu). Šios jungtinės tautinės simbolikos visumą etnologė Vida Savoniakaitė apibrėžė kaip lietuviybės simbolius.⁶ Nacionalinėje valstybėje nacijos tapatybę žymi iš lietuvių etninės kultūros perimti ženklai ir valstybės simboliai, o nacijos socialinė atmintis⁷ auginama per įvairialypes refleksijos ir reprezentavimo praktikas. Atminties talpykloje sugula ir visuomenėje kursuoja tautinė simbolika, kuri sudaro nacionalinę semantinę komunikacijos sistemą. Apeliuojant į Jurijaus Lotmano semiotinę teoriją, galima teigti, kad Lietuvos kultūros areale funkcionuojanti nacionalinė ikonografija (svarbiausi skiriamieji simboliai) niekada nepriklausė vienam sinchroniniam kultūros pjūviui, ji visada skrodė kultūrą vertikaliai, jungiant praeitį su ateitimi.⁸ Viena vertus, simboliai signalizuoja, primena apie kultūros pamatus, bet, kartu inkorporuoti į kultūros realijas ir aktyvuoti, jie yra veikiami dabarties, transformuojasi, darydami įtaką ir dabarties kultūrai, ją keisdami – simbolių verčių ir archetipų prisodrinta kultūra byloja apie simbolinę jos orientaciją.⁹ Iš etninės kultūros perimti ženklai yra ypač svarbūs, nes juos kūrė, vartojo kolektyvinės tapatybės bendruomenė, juose užkoduotos vertybės, prasmės ir estetika atspindi tautinę pasaulėjautą,

⁴ *Ibid.*, 178.

⁵ *Ibid.*, 179, 180.

⁶ Lietuviybės simboliams etnologė priskiria tiek liaudiškos tradicijos, tiek istorinius valstybės simbolius (Vyty, Gedimino stulpus, trispalvę vėliavą). Savoniakaitė (2002), 39–48.

⁷ Socialinės atminties samprata remiantis Jamesu Fentressu ir Chrisu Wickhamu: „Atmintis gali būti socialinė tik tuo atveju, jei ją galima perduoti, o norint ją perduoti, visų pirma atmintį reikia suformuoti. Tad socialinė atmintis yra artikuliuota atmintis.“ Fentress, Wickham (1992), 47.

⁸ Лотман (1992), 192.

⁹ *Ibid.*, 193.

tačiau, A. D. Smitho nuomone, etnosimbolizmas atskleidžia ir nacionalizmo praktikas, kaip nacijos interpretuoja savo etnoistoriją, kaip etninį paveldą (simbolius, mitus, atsiminimus, tradicijas) įtraukia į kultūrinius ir socialinius tinklus.¹⁰

Apie liaudiškos kultūros paveldo kaupimo tikslus, sklaidos iniciatyvas, jo integravimą į miesto kultūrą tarpukariu paskelbta ne viena įvairių sričių praktika arba tyrimais pagrįsta publikacija. Paulius Galaunė aprašė sistemingo liaudies meno eksponatų rinkimo ir fiksavimo pradžią, pirmąsias parodas (Kaune ir Monzoje) bei tarptautinį rezonansą.¹¹ Giedrė Jankevičiūtė, analizuodama valstybės kultūros politikos įtaką dailės gyvenimui, pagrindė tautiškumo dailėje raišką.¹² Lijana Štavičiūtė-Natalevičienė atsekė tautinio stiliaus simboliu tapusių lietuvių liaudies tekstilės ornamentų sklaidą, stilizacijos ir interpretavimo tendencijas.¹³ Regina Lakačauskaitė-Kaminskienė pastebėjo, kad, XX a. 3–4 deš. skatinant modernią gyvenimą, modernizuojant buitį ir dekoruojant būstus, akcentuota tautinių motyvų būtinybė, kad „tautinius, nacionalinius, etninius rėmus peržengiantis kosmopolitiškas ir universalus modernizmas, kaip stiliaus išraiška, buvo visiškai nepriimtinas tautinius pamatus stiprinančioje valstybėje“¹⁴. Nemažai dėmesio skirta tautinių stilių puoselėjusioms asmenybėms – aptarta architekto Vladimiro Dubneckio¹⁵, dailininko Antano Tamošaičio¹⁶ ir kitų kūrėjų veikla tarpukariu. Tačiau apie kaimo santykį su tautine simbolika žinoma mažai.

Ieškant atsakymo į klausimą, kokį vaidmenį politikų režisuojamame didingame spektaklyje (kuriant valstybę) su scenografinė simbolių gausa turėjo kaimo žmogus ir kaip jis savo vaidmenį (nacijos vieneto) atliko, verta formaliai diferencijuoti tris glaudžiai tarpusavyje susijusias formacijas: etnosą (arba lietuvių tautą), tautą (arba Lietuvos tautą) ir naciją (arba

¹⁰ Smith (1998), 224.

¹¹ Galaunė (1967), 145–156.

¹² Jankevičiūtė (2003).

¹³ Štavičiūtė-Natalevičienė (2014).

¹⁴ Lakačauskaitė-Kaminskienė (2011), 296–297.

¹⁵ Preišgalavičienė (2010).

¹⁶ Jurkuvienė (2010).

pilietinę tautą).¹⁷ Etnosą jungia kilmė ir vienalytė kultūra, naudojanti paveldimų išteklių duotybę.¹⁸ *Etnoso* sąvoka pasitelkiama norint apibrėžti mažiausią visuomenės modernizavimo įtaką patyrusios ir autentiškiausiai bei archajiškiausiai kultūrą išsaugojusios agrarinės bendruomenės sluoksnį. Kai uždaras etninės grupės gyvenimo ciklas nutrūksta, kai jo kultūrą išplečia nauji ritualai ir simboliai, susiformuoja socialiai aktyvi, tautinėmis idėjomis motyvuota bendruomenė – tauta.¹⁹ Beje, tautos projekte dalyvauja ne viena etninė grupė, o kelios. Pavyzdžiui, 1830–1831 m. ar 1863–1864 m. sukilimuose dalyvavo tiek lietuviai, tiek lenkai, veikė ne viena socialinė grupė (kultūros elitas, dvarininkai, valstiečiai). Tad gero kai sudėtingiau apibrėžti tautą nei etnosą, nes skyla kolektyvinė tapatybė. Kaip tik tauta kuria naciją-valstybę, tikslingai formuodama idėjinę platformą, politinę struktūrą ir jos simbolinį pagrindimą. Socialinis antropologas Ernestas Gellneris neabejoja, kad naciją sukuria nacionalizmas, o ne priešingai.²⁰ Iš esmės nacionalizmas aukštąją kultūrą (aprobuotą, kodifikuotą, unifikotą) primeta visuomenei, kurioje anksčiau dominavo žemosios etninės kultūros, individus ir mikrobendruomenės susiedamas naująja stilizuota kultūra.²¹ Nacionalizmas maitinasi iš valstietiškosios etninės kultūros, kurią šlovina, saugo ir totaliai diegia.

Nacionalinės kultūros dirva

Kultūrinio nacionalizmo idėjoms realizuoti ir nacionalinei kultūrai suformuoti tarpukariu dirva buvo palanki, nes politikai turėjo galimybę dirbti su pirmine „žaliava“ – Lietuva buvo agrarinė šalis su primityvia

¹⁷ *Tautos* ir *nacijos* sąvokų kilmė bei skirtis išsamiai aptarta straipsnyje: Kavaliauskas, Jakutis (2015).

¹⁸ Etnoso sampratą, kaip visų visuomenių ištakas ir pagrindą, etnosociologas Richardas Thurnwaldas pateikė savo darbe *Die menschliche Gesellschaft in ihren ethno-soziologischen Grundlagen* (1931–1935).

¹⁹ Sąvokos *tauta* interpretacijas ir tautos konstravimo koncepciją aptarė Vylius Leonavičius, remdamasis Fredriko Bartho konstruktyvistine etninės bendruomenės samprata. Leonavičius (1999); Barth (1969).

²⁰ Gellner (1983), 55.

²¹ *Ibid.*, 57–58.

žemdirbyste, ekonomiškai ir socialiai varganu kaimu ir galbūt dėl to išsaugojusiu autentiškas tradicijas. Pasak tautinius aspektus Lietuvos ūkio politikoje tarpukariu analizavusio istoriko Gedimino Vaskelos, „Pirmojoje Respublikoje situacija daug priklausė nuo Lietuvos ūkio ir socialinės raidos iki Nepriklausomybės. Nepriklausomo gyvenimo pradžia būdinga ūkinė ir socialinė struktūra Lietuvoje susiklostė XX a. pradžioje. Jos specifiką sudarė tai, kad lietuviai iš esmės vis dar buvo valstiečių tauta su ne-gausia inteligentija“²². 1923 m. visuotinio gyventojų surašymo duomenys patvirtina šalies agrarinį pobūdį – 78,95 proc. gyventojų 1923 m. dirbo žemės ūkyje.²³ G. Vaskela taip pat pažymėjo, kad pagal žemės plotą tarpukariu vyravo smulkūs žemės ūkiai, 1930 m. jie sudarė net 78,11 proc.²⁴

Kitas svarbus veiksnys – kaimo gyvenviečių ir valstiečių gyvenimo būdo struktūra. Tarpukariu naikinant paveldėtas feodales liekanas vykdyta žemės reforma, kurios vienas svarbiausių uždavinių buvo kaimų išskaidymas vienkiemiais. Jau XIX a. iš baudžiavos išėję valstiečiai kurdinosi vienkiemiuose, tačiau nepriklausomoje Lietuvoje ši procesą pagreitino žemės ūkio politikos strategija.²⁵ Tokiu būdu efektyviau naudotas šalies žemės ūkio potencialas, kelta valstiečių, ypač mažžemių ir bežemių, materialinė ir socialinė gerovė, tačiau per tai miesto ir kaimo kultūrinė skirtis didėjo. Vienkiemiuose gyvenantiems valstiečiams, visą energiją nukreipusiems į savo ūkio puoselėjimą, nelikdavo laiko ir jėgų kultūrinei visuomeninei veiklai. Šiame socialiniame gyventojų sluoksnyje tęstos autentiškos tradicijos rėmėsi į etnoso paprastą, valstiečiui suprantamą ir priimtina, archajišką ženklų ir ritualų sanklodą. Kad jie taptų angažuotais piliečiais, turėjo būti sukurtas platus švietimo ir propagandos tinklas, ne tik disponuojantis tautinės kultūros bagažu, bet į jo raiškos ir sklaidos procesus, į patriotinį judėjimą įtraukiantis gyvuosius etninės kultūros nešėjus.

²² Vaskela (2014), 128.

²³ *Lietuvos gyventojai* (1923), LIV.

²⁴ Vidutinis valstiečio ūkio žemės plotas Lietuvoje 1930 m. buvo 15,03 ha. Vaskela (1998), 184.

²⁵ 1919–1939 m. į vienkiemius buvo išskirstyti 6955 kaimai ir 84 proc. to ploto, kurį 1919 m. buvo numatyta išskirstyti. 1940 m. pradžioje Lietuvoje (be Vilniaus srities) buvo likę neišskirstyta 2650 kaimų. Vaskela (1998), 251.

Nacija yra valstybingumo ir švietimo produktas. Socialinių individų ugdymas vyksta dviem būdais: tiesiogiai vienas kitam, kai šeima, giminė, kaimas, lokali bendruomenė perduoda per amžius sukauptas žinias vaikams, kurių tapatybė artima juos auginusiai aplinkai, tokiu būdu visuomenė ir kultūra reflektuoja save, ir centralizuotai, kai organizuojamas specialus švietimas, papildantis arba iš esmės keičiantis lokalių bendruomenių žinojimą, taip rengiant naują kartą jiems nacionalinėje visuomenėje skirtiems vaidmenims.²⁶ Lietuvos nacionalinės kultūros ideologai, be abejonės, tai puikiai suprato ir švietimui skyrė didelį dėmesį, pradėdami nuo mokyklų tinklo (pradinės mokyklos, progimnazijos ir gimnazijos) formavimo. 1923 m. raštingų (mokančių rašyti ir skaityti) gyventojų buvo 35,1 proc., pusiau raštingų (mokančių tik skaityti ir (arba) tik pasirašyti) – 20,8 proc., o skaičiuojant gyventojus nuo 10 metų – raštingų ir pusiau raštingų gyventojų Lietuvoje buvo 67,36 proc.²⁷ 1922 m. priimtas Pradžios mokyklų įstatymas, garantavęs nemokamą keturmetį pradinį lavinimą, privalomą visiems 7–11 metų vaikams, oficialiai įgyvendintas tik 1930 m.

Esminė nacionalinės valstybės kūrimo sąlyga – piliečių tapatybė. Gyventojų tautybės nustatymo ir deklaravimo klausimas iškilo vykdant 1923 m. visuotinį gyventojų surašymą. Kadangi formalių kriterijų (kalbos, konfesijos) pritaikyti buvo neįmanoma, nutarta palikti pačiam piliečiui apsispręsti, tad kai kurie gyventojai apskritai pirmą kartą susimąstė apie tapatybę. Užfiksuoti atvejai, kai nuomonę apie savo tautybę žmonės keitė 2, 3, net 4 kartus. Kad būtų garantuota apsisprendimo laisvė ir duomenų slaptumas bei išvengta spaudimo ar patarimų, miesto gyventojai pildė anketas savarankiškai (pagalba teikta tik mažaraščiams ir beraščiams), o kaime surašinėtoją lydėdavo seniūnas, žiūrintis, kad valstiečiai apsispręstų savarankiškai. Iš užregistruotų 2 021 792 piliečių 83,88 proc. tapatinosi su lietuvių tautybe: miestuose – tik 57,1 proc. iš bendro miestų gyventojų skaičiaus, miesteliuose – 66,4 proc. iš bendro miestelių gyventojų skaičiaus, o kaimuose lietuviai sudarė net 91,0 proc. iš bendro kaimų gyventojų skaičiaus.²⁸ Vertinant tikybos aspektu šalyje dominavo katalikai

²⁶ Gellner (1983), 29–30.

²⁷ *Lietuvos gyventojai (1923)*, XLVIII.

²⁸ *Ibid.*, XXXIV–XXXVI.

(85,82 proc. šalies gyventojų), lietuvių katalikai sudarė 97,94 proc.²⁹ Šią statistiką išskleidžiant etnoso, tautos ir nacijos matricoje išryškėja periferijos ir centrų kolektyvinės tapatybės skirtis.

Lietuviškosios tapatybės sampratos dilemą iškėlė prezidentas Antanas Smetona: „Tai ką gi mes savo ateičiai pasiskirtume? Tai, ką mes galime ir kuo mes turime būti. Visi mūsų užsimojimai turi likti savo žemėje. Lietuviais esame mes gimę, lietuviais turime ir būti, turime ieškoti ir save rasti. Ligšiol tai dar nepadaryta, o dar tik daroma. Bet turi būti daroma gerai, kaip tinka mūsų krašto gamtai ir mūsų būdai.“³⁰ Ką prezidentas turėjo omenyje 1936 m. teigdamas, kad lietuviams dar reikia save rasti? Lietuvių etnosas jau buvo išaugęs į tautą, bet, akivaizdu, nacijos formavimosi procesas tik įpusėjo. Aprėpti visą Lietuvą tautiškai valstybiškos idėjos sklaida ir sukurti lietuvišką nacionalistinę valstybę buvo Lietuvių tautininkų sąjungos prerogatyva ir politinė siekiamybė.³¹

Tautinės simbolikos apyvarta

Tautinės simbolikos migracijos tarp miesto ir kaimo procesai atliko strategiškai numatytą politinę misiją – vienijo tautą. Tapatybės politiką nagrinėjantis politologas Nortautas Statkus³² atkreipia dėmesį į etninių ir kitų kultūros elementų, simbolinių ir organizacinių išteklių simbiozę, kuri sutelkia kolektyvinei mobilizacijai. Nacionaliniai atributai koordinuoja bendruomenių narių veiklą, suteikdami ideologinį kryptingumą, tačiau „etniškumas yra tik vienas iš keleto kolektyvinio identiteto formų, žmonių kolektyvinė tapatybė susideda iš daug dalių arba, kitaip tariant, daug tapatybių (pradedant šeima, baigiant religija). Žmonės kuria, pasirenka ar panaudoja kiekvieną atitinkamomis situacijomis, kada ta ar kita tapatybė geriausiai padeda patenkinti individų interesus. Taigi tapatybės yra tartum drabužiai, kuriuos žmonės apsivelka tinkama proga“³³.

²⁹ *Ibid.*, XL.

³⁰ Smetona (1936), 133.

³¹ Kundrotas (2010).

³² Statkus (2018).

³³ *Ibid.*, 20.

N. Statkus abejoja, ar etninių bendrijų, šiuo atveju lietuvių, tapimas nacijomis vyko tikrovėje, nes transformuojasi ne etninė bendrija, o socialinė, ekonominė ir politinė struktūra.³⁴ Daugiakultūrį miestą mobilizuoti pilietinei tapatybei lengviau nei homogenišką kaimą, tiesa, ir jį įtraukiant į industrializacijos procesus, visuotinį švietimą, įvedant bendrinę kalbą, diegiant modernią kultūrą, etnoso tradicinė sankloda lydosi, menksta.

Ar lietuviškas kaimas sąmoningai tapatinosi su naujos valstybės dariniu ir pilietinės bendruomenės statusu, t. y. įsitraukė į modernizacijos procesus ir tai išreiškė tradicijų kaita? Patriotiškumo ženklus kasdienybės kultūroje analizavusi L. Šatavičiūtė-Natalevičienė pažymėjo, kad „dažnas Lietuvos pilietis stengėsi parodyti savo lojalumą šalies politikai ir patriotinį nusiteikimą valstybiniais ženklais“³⁵. Formuojant šalies simbolikos arsenalą pagrindiniai nacionaliniai simboliai (Vytis, Gediminaičių stulpai, dvigubas kryžius) perimti iš LDK insignijų, o modernios šalies oficialiu simboliu tapo 1918 m. Lietuvos Tarybos įtvirtinta trispalvė vėliava. Šiuos valstybės simbolius 1918–1940 m. skleidė keli šimtai draugijų ir organizacijų, nacionalinė atributika buvo privaloma valstybinių švenčių, minėjimų ir kitų masinių renginių dalis. Vienas pavyzdžių – Vytauto Didžiojo mirties jubiliejinis minėjimas 1930 m. Kaip pastebėjo Dangiras Mačiulis, autoritarinei valdžiai įtvirtinant režimą reikėjo idealų ir herojų, o „Vytautas Didysis simbolizavo galingą tautinę valstybę ir įkūnijo kiekvienam lietuviui privalomą tautinį ir politinį idealą – siekimą atgauti Vilnių“³⁶. Organizuoti Vytauto Didžiojo komitetai, per visą Lietuvą rengtos eisenos su Vytauto Didžiojo paveikslu, vakarai, minėjimai, statyti paminklai – išskirtinę tautos šventę žymėjo valstybinė atributika, pabrėžianti politinį interesą.

Valstybingumo simbolikai įtvirtinti buvo pasitelktos viešosios erdvės (valsčiai, policija, mokyklos) ir viešoji komunikacija (pašto ženklai, periodinė spauda, suvenyrai), tačiau nemažai valstybingumo simbolių tautodailėje, net drabužių puošyboje, ir tai liudija Irmos Šidiškienės, Teresės Jurkuvienės, pabrėžiančios nacionalinio, tautinio ir liaudies kos-

³⁴ *Ibid.*, 29.

³⁵ Natalevičienė (2009), 124.

³⁶ Mačiulis (2001), 58.

tiumo sampratų skirtį, tyrimai.³⁷ L. Natalevičienė teigia, kad „oficialiajai vartosenai skirtų heraldinių simbolių perkėlimas iš viešosios į privačią erdvę rodo asmens santykį su savo valstybe, atspindi kryptingą šalies ideologijos sklaidą, visuomenės nuotaikas, daug pasako apie to meto piliečių požiūrį į šalies istoriją“³⁸. Vis dėlto verta pažymėti, kad ideologinės įtakos aprėptis visuomenėje buvo netolygi. Simboliais išreiškiamas patriotizmas būdingas aktyvioms, kultūros centruose ar arčiau jų gyvenančioms bendruomenėms, o kaime visuomeninės pilietiškumo praktikos buvo kur kas pasyvesnės. Tad kokią iš tikrųjų vietą anuomet užėmė nacionaliniai simboliai valstiečių gyvenime, ar nacionalinės tapatybės deklaracijos įsiliejo į žagrės vaikų kasdienybę?

Nuo 1930 m. veikęs Žemės ūkio rūmų Namų pramonės skyrius skatino ir organizavo liaudies amatų vystymą, „Marginių“ kooperatinė bendrovė namų pramonę ir vietinius meistrus įtraukdavo į rinką, tačiau plėtota Anastazijos Tamošaitienės, Vytauto Kašubos, Broniaus Murino ir kitų profesionalių dailininkų adaptuoto liaudies meno dizaino dirbinių gamyba. Yra žinoma, kiek gyventojų tarpukariu buvo įtraukta į organizuotą tradicinių amatų vystymą ir jo realizavimą³⁹, bet sunku nustatyti, koks buvo stilizuotų tautinių dirbinių ir valstybės simbolių populiarumas bei funkcionavimas visuomenėje.

Vietos atvejį, kaip tipišką pavyzdį, atspindi vienas iš Šiaulių krašto tyrininkų detaliai tirtų objektų – Lygumų valsčiui priklausęs Joniškaičių kaimas (Šiaulių apskritis, dabar – Pakruojo rajono savivaldybė).⁴⁰ Lygumų bendruomenė jau nuo XIX a. buvo aktyvi tautinio judėjimo dalyvė. Vietiniai dalyvavo 1863–1864 m. sukilime, apylinkėse buvo suburtas sukilėlių būrys, lietuvių spaudos draudimo metais Lygumuose veikė slapta

³⁷ Šidiškienė (2020).

³⁸ Natalevičienė (2009), 127.

³⁹ 1931–1938 m. kursas lankė 4789 amatininkai (audėjos, mezgėjos, kailiadirbiai, puodžiai, veltinių specialistai). Šatavičiūtė (2004), 253.

⁴⁰ Atliktas Šiaulių „Aušros“ muziejuje saugomo Šiaulių kraštotyros draugijos etnografijos archyvo 83 bylų tyrimas, tačiau hipotezei dėl tautinės simbolikos paplitimo iliustruoti tikslin-gai pasirinkta vieno kaimo medžiaga, kuri analitiškai ir kontekstiškai pagrindžia tyrimo tezes. Etnografinės ekspedicijos į Joniškaičių k., Lygumų vlsč., Šiaulių apskr., 1933–1935 m., ŠAM, EA, b. 1, b. 2, b. 3.

mokykla, platintos lietuviškos knygos, čia ne kartą lankėsi vyskupas Motiejus Valančius, 1905 m. įkurta pradžios mokykla, kurioje mokė lietuviškai, nuo 1908 m. veikė Blaivybės draugijos Lygumų skyrius, atidaryta bibliotekėlė, prie jos būrėsi skaitytojų ratelis, nuo 1913 m. rengti lietuviški vakarai.⁴¹ Tarpukariu miestelyje veikė įvairios švietimo, jaunimo, katalikiškos, politinės organizacijos.⁴² 1926 m. įsteigtas Lietuvių tautininkų sąjungos Lygumų skyrius buvo vienas veikliausiųjų Šiaulių apskrityje.⁴³ 1929 m., Vytauto Didžiojo mirties 500-ųjų metinių minėjimo išvakarėse, miestelio turgaus aikštėje pastatytas Vytauto Didžiojo paminklas su valstybingumo simboliu – dvigubu kryžiumi (projekto autorius Gerardas Bagdonavičius), o aikštė pavadinta Nepriklausomybės aikšte (1 pav.). Be abejonės, judėjimai, sueigos, šventės, minėjimai valsčiaus centre lėmė tautinės simbolikos eksploatavimo intensyvumą ne tik viešose, bet ir privačiose erdvėse.

Tik 2 km skiria Joniškaičius nuo Lygumų, tačiau kaimą tautinio judėjimo banga mažai paveikė. Joniškaičiuose nebuvo nei mokyklos, nei bažnyčios, tiesa, Lietuvos katalikų jaunimo sąjungos „Pavasaris“ veikloje dalyvavo ir Joniškaičių jaunimas – Lygumų kuopai, kurią 1933 m. sudarė 94 nariai nuo 17 iki 31 metų, priklausė 6 Joniškaičių kaimo gyventojai. 1932 m. įsteigtas Šv. Vincento Pauliečio draugijos Lygumų skyrius turėjo 35 parapijiečius, tarp jų – 1 iš Joniškaičių kaimo.⁴⁴ Dažniausiai aktyvumą rodė kaimo jaunimas, kuris save realizuodavo ne kaime, o centre. Paties kaimo gyvenimas buvo gana tykus. Žurnalistas Jonas Švoba pagal tėvo Juozo Švobos atsiminimus liudija, kad „pirmaisiais Nepriklausomybės metais kaime vyravo atsilikęs natūrinis ūkis. Daugelį dalykų, reikalingų žmogaus buičiai, valstiečiai pasigamindavo patys: mynė linus, gaminosi pluoštą, verpė, audė drobes, vėlė milą, veltinius. Jiems talkindavo apylinkės amatininkai – kalviai, račiai, kurpiai, siuvėjai“⁴⁵. Tiesa, pirmasis radijo imtuvas vietinių vaikinių buvo pagamintas 1927 m., ir kaimo žmonės

⁴¹ Jurgaitis (2001), 139–143, 152, 154.

⁴² Didžpetris (2001); Misevičius, Jurgaitis (2001).

⁴³ Bitautas (2012), 56.

⁴⁴ Didžpetris (2001), 128, 131.

⁴⁵ Švoba (2001), 400, 401.

1. Vytauto Didžiojo paveikslas prie Vytauto Didžiojo paminklo Lygumuose.
Nežinomas fotografas, 1930 m. rugpjūčio 1 d. NČDM, Ta 5099/274

jau pasiekė žinios iš platesnio pasaulio.⁴⁶ J. Švoba patvirtina nuomonę, kad „tiek Joniškaičių, tiek kitų tuometinių Lietuvos kaimų moralinis ir socialinis gyvenimo pamatas buvo krikščioniškoji agrarinė kultūra, kuri po Pirmojo pasaulinio karo labai padėjo Lietuvos valstietijai sukurti savo tautinę valstybę“⁴⁷.

Iš dalies žinių apie Joniškaičių kaimo pilietinio aktyvumo lygį ir individualų tapatybės pateikimą suteikia Šiaulių kraštotyros draugijos etnografijos archyvas, kuriame sukauptos kompleksinės lokalias etnogra-

⁴⁶ *Ibid.*, 400.

⁴⁷ *Ibid.*, 401.

2. Laucės sodyba. Jono Dvariškio nuotr. Joniškaičių k., Lygumų vlsč., Šiaulių apskr.
(dabar – Pakruojo r. sav.), 1935 m. birželis. ŠAM, EA, b. 2, l. 15

finės charakteristikos – 1933–1935 m. ekspedicijose į Joniškaičių kaimą atlikta valstiečių buities kultūros ir socialinio gyvenimo fiksacija (detalūs etnografiniai aprašai, fotografijos, piešiniai, brėžiniai). Anuomet kaime gyveno buvę Juknaičių dvaro (savininkai – baronai fon Roppai) baudžiauninkai, visi – ūkininkai, išskyrus keturis (2 staliai, 2 kalviai), vertėsi žeme (valdė 29 gyventojai, iš jų 17 pasiturinčių, 6 mažžemiai, 6 bežemiai),

3. Leono Miškūno sodyba. Kalvis Leonas Miškūnas su mama. Pelikso Bugailišio nuotr. Joniškaičių k., Lygumų vlsč., Šiaulių apskr. (dabar – Pakruojo r. sav.), 1935 m. birželis. ŠAM, EA, b. 2, l. 11

iš viso gyventojų – 151 (tarp jų 16 samdinių)⁴⁸ (2–5 pav.). J. Švoba mini, kad po žemės reformos 1934–1937 m. stambiais ūkininkais liko jo senelis Jonas Švoba, Jonas Miškūnas, kurio sodyboje buvo daug spaudos

⁴⁸ Joniškaičių kaimas (aprašė Peliksas Bugailiškis), Etnografinės ekspedicijos į Joniškaičių k., Lygumų vlsč., Šiaulių apskr., 1933–1935 m., ŠAM, EA, b. 1, l. 12, 16.

4. Dzidoriaus Kapučinsko sodyba. Jono Dvariškio nuotr. Joniškaičių k., Lygumų vlsč., Šiaulių apskr. (dabar – Pakruojo r. sav.), 1935 m. birželis. ŠAM, EA, b. 2, l. 12

draudimo laikų knygu⁴⁹, Matas Balčiūnas, kurio sodyba tvarka ir grožiu labiausiai išsiskyrė iš kitų, Kazimieras Jaraminas, Juozas Kušlys, Ignas Matijošaitis.⁵⁰

Išsamiam Juozo Kušlio (60 metų) sodybos, kurioje jis gyveno su žmona, 6 vaikais ir 1 samdiniu, aprašyme⁵¹ pažymėtos net nereikšmingos

⁴⁹ Išvyka kraštotyrinei medžiagai rinkti (aprašė Vladas Trinka), Etnografinė ekspedicija į Joniškaičių k., Lygumų vlsč., Šiaulių apskr., 1933 m., ŠAM, EA, b. 1, l. 4.

⁵⁰ Švoba (2001), 398, 399.

⁵¹ Juozo Kušlio sodyba (aprašė Pelikas Bugailiškis), Etnografinė ekspedicija į Joniškaičių k., Lygumų vlsč., Šiaulių apskr., 1935 m., ŠAM, EA, b. 1, l. 34–42.

5. Jono Margio sodyba. Trobos vidus. Jono Dvariškio nuotr. Joniškaičių k., Lygumų vlsč., Šiaulių apskr. (dabar – Pakruojo r. sav.), 1935 m. birželis. ŠAM, EA, b. 2, l. 19

buitinės smulkmenos: ant palangės – puodelis, muilas, buteliukas, ant suolo sukrauti dubenys, prie suolo – kibiras su srutomis, pasuoly sutupdytos dvi vištos perekšlės (viena geldoje, kita dėžėje su šiaudais) ir panašiai. Kruopšti ne tik etnografinę vertę turinčių daiktų fiksacija suteikia pagrindą pasikliauti informacija. Sodybos gyventojų estetinį ir mentalinį lygmenį rodo tokios detalės kaip troboje prie lango pakabintas „šiaudinis pagražinimas – rožė“, virš lango sukabinti šventųjų paveikslai, Žemaičių vyskupo Pranciškaus Karevičiaus, konsekrausio Lygumų bažnyčia, ir kunigo Burkevičiaus, šeimos giminaičio, paveikslėliai, du kryželiai su Nukryžiuotojo atvaizdais, kalendorius, rožiniai ir veidrodėlis; ant klėtyje

stovinčios spintelės durelių „išpiešta ružava tulpė, virš jos – „1922“, už spintelės – augaliniu ornamentu puošta skrynia.

Mažajamio (kalvio) Leono Miškūno (viengungis, gyvena su motina) sodybos⁵² troboje užfiksuotas prie pat durų „prikaltas molinis indelis – krapelnyčia su šv. vandeniu“, kamaroje – „tamsiai mėlynai su gėlėtu ornamentu ir cifromis „1900“ skrynia, kuparas, su išlenktu viršumi“. Bežemio Dzidoriaus Kapučinsko, kurio šeimą sudaro jis (73 metų), žmona (50 metų), sūnus (22 metų) ir dvi dukros (24 ir 26 metų), troboje⁵³ „kairėj lango pakabintas purpurinis (porceliano) buteliukas su šv. vandeniu, dešinėj lango škaplieriai ir rožančiai“, „ant suolo galo – druskinė, malda-knygė, avims kirpti žirkklės ir skepetaitė“, „ant lango rožančius ir mūka“, „lango dešinėje kabo 2 maži šv. paveikslai su rėmais, kairėj kalendorius“. Nė vienoje tirtoje kaimo sodyboje kraštotyrimininkai neaptiko (neužfiksavo) valstybės simbolių, tačiau kiekvienoje rasta religinio tikėjimo ženklų. Kaime dėl įvairių, pirmiausia socialinių ir ekonominių, sąlygų dominavo visuomeniškai neaktyvūs piliečiai. Tiesa, Lygumų Švč. Trejybės bažnyčios klebonas Povilas Svilas mini dar vieną pasyvumo priežastį: „Lygumų parapijiečiai gana religingi ir pamaldūs žmonės, tik madoje yra alaus gėrimas. Apsunkinąs jų ne tik dvasinę, bet ir materialinę būklę. Daug praleidžia laiko girtavimui.“⁵⁴

Akivaizdu, kad vienintelė besąlygiškai valstiečio pasaulėjautą veikusi pasaulėžiūra yra krikščionybė, kurios religiniai simboliai tapo neatsiejama tapatybės dalimi. Kaimo žmogaus aplinkoje šventųjų atvaizdai buvo tikėjimo kelrodžiai. Pasak Skaidrės Urbonienės, „šventiesiems priskiriamos plačios galios – teigiama, kad visi šventieji „padeda visada“⁵⁵. Vieni brangiausių, artimiausių ir universaliausių šventųjų, į kuriuos kreipdavo žvilgsnį, mintis ir maldas, buvo Išganytojas⁵⁶ ir Švč. Mergelė Marija⁵⁷.

⁵² Leono Miškūno sodyba (aprašė Jonas Mezginis), Etnografinė ekspedicija į Joniškaičių k., Lygumų vlsč., Šiaulių apskr., 1935 m., ŠAM, EA, b. 1, l. 92–102.

⁵³ Dzidoriaus Kapučinsko trobos vidaus įrengimas (aprašė Jonas Mezginis), Kraštotyriminė ekspedicija į Joniškaičių k., Lygumų vlsč., Šiaulių apskr., 1935 m., ŠAM, EA, b. 1, l. 132–102.

⁵⁴ Svilas (1937), 11.

⁵⁵ Urbonienė (2006), 160.

⁵⁶ Urbonienė (2008).

⁵⁷ Urbonienė (2006), 157.

6. Juozo Kušlio sodyba. Koplytstulpis prie įvažiavimo į kiemą. Jono Dvariškio nuotr.
Joniskaičių k., Lygumų vlsč., Štalių apskr. (dabar – Pakruojo r. sav.), 1935 m. birželis. ŠAM, EA, b. 2, l. 5

Kaimų vieškeliuose, kapinaitėse ir sodybose statydavo kryžius ir koplytėles, jose įkurdindavo garbinamus šventuosius (6 pav.). Dažnuose stipresnio ūkininko namuose galėjai aptikti Dievo Mūką – pagrindinį namų kryžių, skurdesni savo trobose įrengdavo kuklesnius altorėlius, bet bent mažas kryželis su Nukryžiuotoju gaudavo garbingiausią vietą. Bibliiniai

siužetai ir simboliai į valstiečio pasaulį įsiliedavo natūraliai – tai daugiamžės praktikos ir atminties rezultatas.

Išskleidžiant gilaus kaimo panoramą, pastebimi svarbiausi mažojo žmogaus būties dėmenys – laikas ir erdvė. Lėtą laiko slinktį nurodo porą šimtmečių nedidelių pokyčius patyrusi kasdienybės kultūra, išreikšta bendruomenės patirtimi ir atmintimi – nuo įpročių iki papročių, nuo buitinių smulkmenų iki sakralinių objektų, o gyvenimo erdvė – ūkis, kurį dažnas valstietis ir vadino gyvenimu. Auksuolė Čepaitienė teigia, kad „tradiciniu supratimu valstiečio ūkis – tai ikiindustrinė būtis“, kai žemė lemia „didžiosios visuomenės dalies gyvenimo būdą ir ritmą, socialinę tvarką, kasdienybę“, kad žemė yra „vieta ir idėja, socialinė ir simbolinė sistema“⁵⁸.

Išvados

Tautinių ženklų tranzitas tarp miesto ir kaimo buvo tiek demokratinių jėgų (iki 1926 m.), tiek autoritarinio Antano Smetonos valdymo metais dominuojančios tautininkų ideologijos bandymas įtvirtinti ne tik politinę, bet ir simbolinę valdžią. Jos legitimacijos siekta sukaupto etninio paveldo ir valstybės susigrąžintų, sukurtų atributų mainų ir manipuliacijos būdais.

Valstybės kultūros pagrindai kurti etniniu principu. Lietuviškosios tapatybės lydinio matricos žemiausią sluoksnį, sudarytą iš etnoso kalbos, tradicijų, mitų ir kitų archajiškos kultūros elementų, padengė tautos modernizacijos (tos pačios kultūros, švietimo, politikos, ekonomikos priemonėmis) sluoksnis, į kurį implikuoti tautiniai ženklai ir valstybės simboliai sudarė vienetinį pasaulyje šalies identifikavimo kodą, skirtą nacijos geopolitinei komunikacijai. Politinių doktrinų vertybinės sistemos, į savo ideologijų programas integruojančios etninį paveldą, padarė didelę įtaką modernios visuomenės kultūrinės atminties⁵⁹ formavimui.

⁵⁸ Čepaitienė (2012), 48.

⁵⁹ Kultūrinės atminties samprata pagal Janą Assmanną: „Kultūrinė atmintis maitina tradiciją ir komunikaciją, tačiau tai nėra vienintelė jos funkcija. Be jos negali įvykti pažeidimai, konfliktai, naujovės, restauracijos ar revoliucijos. Visi pasaulio, esančio anapus dabartinės prasmės, išsiver-

Pasitelkus pirminį šaltinių tyrimą ir formaliai išskaidant etnopolitinę matricą į tris sluoksnius: etnoso, tautos, kurios negali būti be etnosų, ir nacijos, kuri Lietuvos atveju negalėjo atsirasti be tautos, galima hipotetiškai numatyti tautinės simbolikos paplitimo tankį: nacijoje – tautiniai ženklai populiarūs, o valstybės simboliai oficialiai privalomi, jų naudojimą reguliuoja ne tik politika, bet ir konstitucinė teisė; tautoje dominuoja tautiniai ženklai, o valstybės simboliai išreiškia patriotizmą; etnoso lygmeniu tautiniai ženklai yra natūralūs tradicinės buities elementai, o valstybės simboliai įtraukiami mažiau. Tačiau patriotizmą išreiškiančios tautinės simbolikos paplitimas visuomenėje buvo diferencijuotas (aktyviausias sostinėje ir regionų centruose), tautininkams nepavyko totaliai ideologizuoti visuomenės ir angažuoti politikiam nacionalizmui.

Publikuoti šaltiniai

Galaunė Paulius, *Muziejininko novelės*, Vilnius: Vaga, 1967.

Lietuvos gyventojai: Pirmojo 1923 m. rugsėjo 17 d. visuotinio gyventojų surašymo duomenys, Kaunas: Lietuvos Respublikos Centrinis statistikos biuras, 1923.

Smetona Antanas, Lietuvos tauta ir jos paskirtis: valstybės Prezidento kalba (sutrumpinta), pasakyta Politinių ir socialinių mokslų institute, *Akademikas*, 1936, Nr. 6, p. 129–134.

Svilas Povilas, *Lygumai*, Telšiai: [Telšių vyskupijos spaustuvė], 1937.

Literatūra

Assmann Jan, *Cultural Memory and Early Civilization: Writing, Remembrance, and Political Imagination*, Cambridge: Cambridge University Press, 2011.

Barth Fredrik, *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Culture Difference*, Bergen: Universitetsforlaget, 1969.

Bitautas Algis, *Lietuvių tautininkų sąjungos šiaulių apskrities skyrius 1924–1940 m.: sudėtis ir veikla*: magistro darbas, Vilnius: Vilniaus edukologijos universitetas, 2012.

Čepaitienė Auksuolė, Valstietiškoji kultūra, visuomenė ir laikas: besikeičiantis Lietuvos kaimas XX amžiuje, *Kaimo raidos kryptys žinių visuomenėje*, 2012, Nr. 3, p. 44–54.

žimai, primenantys tai, kas užmiršta, atgaivinantys tradicijas ar atnaujinantys tai, kas buvo nuslopinta“; žr. Assmann (2011), 8.

- Didžpetris Vytautas, Iš XVIII–XX a. Lygumų parapijos brolių ir katalikiškų draugijų istorijos, *Lygumai. Stačiūnai*, sud. Robertas Jurgaitis, Vilnius: Versmė, 2001, p. 126–138.
- Fentress James, Wickham Chris, *Social memory*, Oxford, Cambridge: Blackwell, 1992.
- Gellner Ernest, *Nation and Nationalism*, Oxford: Basil Blackwell, 1983.
- Hutchinson John, *Modern Nationalism*, London: Fontana, 1994.
- Hutchinson John, *The Dynamics of Cultural Nationalism: The Gaelic Revival and the Creation of the Irish Nation State*, London: Allen & Unwin, 1987.
- Jankevičiūtė Giedrė, *Dailė ir valstybė: dailės gyvenimas Lietuvos Respublikoje 1918–1940*, Kaunas: Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, 2003.
- Jurgaitis Robertas, Lygumų miestelis ir jo apylinkės XIX a. antroje pusėje–XX a. pradžioje: nuo 1863 m. sukilimo iki Pirmojo pasaulinio karo, *Lygumai. Stačiūnai*, sud. Robertas Jurgaitis, Vilnius: Versmė, 2001, p. 139–156.
- Jurkuvienė Teresė, Antanas Tamošaitis – pirmasis profesionalus tautinio kostiumo kūrėjas, *Menotyra*, sud. Gabija Surdokaitė, 2010, t. 17, Nr. 1, p. 65–81.
- Jurkuvienė Teresė, *Lietuvių tautinis kostiumas: liaudies drabužių interpretacijos XX amžiuje*, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2020.
- Kavaliauskas Paulius, Jakutis Mindaugas, Tautos ir nacijos sampratos problema, *Geologija. Geografija*, 2015, t. 1, Nr. 1, p. 45–55.
- Kundrotas Marius, Lietuva tautininkų epochoje: tarp autoritarinės diktatūros ir konsoliduotos demokratijos, *Istorija*, 2010, t. 79, p. 59–68.
- Lakačauskaitė-Kaminskienė Regina, Buities modernizacija Lietuvoje XX a: modernizacijos skatinimo kampanijos viešojoje erdvėje, *Menotyra*, sud. Lina Balaišytė, 2011, t. 18, Nr. 4, p. 291–307.
- Leonavičius Vylius, Bendruomenės savimonės raida ir „tautos“ sąvokos reikšmės, *Sociologija: mintis ir veiksmai*, 1999, Nr. 3 (5), p. 33–44.
- Mačiulis Dangiras, Vytauto Didžiojo metų (1930) kampanijos prasmė, *Lituanistica*, 2001, Nr. 2 (46), p. 54–75.
- Misevičius Juozas, Jurgaitis Robertas, Lygumų valsčius 1918–1940, *Lygumai. Stačiūnai*, sud. Robertas Jurgaitis, Vilnius: Versmė, 2001, p. 160–195.
- Natalevičienė Lijana, Patriotiškumo ženklai XX a. pirmosios pusės kasdienybės kultūroje, *Menotyra*, sud. Lina Balaišytė, 2009, t. 16, Nr. 3–4, p. 117–129.
- Preišgalavičienė Lina, Tautinio stiliaus paieškos Vladimiro Dubeneckio visuomeniniuose interjeruose, *Urbanistika ir architektūra*, 2010, t. 34, Nr. 3, p. 161–172.
- Savoniakaitė Vida, Lietuvybės simbolių perteikimai, *Lituanistica*, 2002, Nr. 2 (50), p. 39–48.

- Smith Anthony D., *Nationalism and modernism: A critical survey of recent theories of nations and nationalism*, London, New York: Routledge, 1998.
- Statkus Nortautas, *Tapatybės politika etniniams konfliktams reguliuoti*, Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2018.
- Šatavičiūtė Lijana, Dailiųjų amatų gaivinimo modelis tarpukario Lietuvoje: kaimynų patirtis, *Kultūrologija*, t. 11: *Kultūros savitumas ir universalumas*, sud. Stanislovas Juknevičius, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2004, p. 242–254.
- Šatavičiūtė-Natalevičienė Lijana, Liaudies tekstilės raštų interpretacijos XX a. pirmosios pusės dekoratyvinėje Lietuvos dailėje, *Ornamentas: XVI–XX a. I pusės paveldo tyrimai*, sud. Aleksandra Aleksandravičiūtė, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2014, p. 379–402.
- Šidiškienė Irma, *Būti lietuve: etninio stiliaus apranga XIX a. pabaigoje–XX a. pirmoje pusėje*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2004.
- Švoba Jonas, Joniškaičiai – nužudytas kaimas, *Lygumai. Stačiūnai*, sud. Robertas Jurgaitis, Vilnius: Versmė, 2001, p. 396–408.
- Urbonienė Skaidrė, Išganytojo atvaizdas XIX a. pab.–XX a. I p. valstiečių namų aplinkoje, *Pamaldumas Išganytojui Lietuvos kultūroje*, sud. Gabija Surdokaitė, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2008, p. 277–300.
- Urbonienė Skaidrė, Šventųjų atvaizdai kasdienybėje: vieta, prasmė ir funkcijų transformacijos, *Lietuvos etnologija*, 2006, Nr. 5 (14), p. 155–170.
- Vaskela Gediminas, *Tautiniai aspektai Lietuvos ūkio politikoje 1919–1940 metais*, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2014.
- Vaskela Gediminas, Žemės reforma Lietuvoje 1919–1940 m. Analizuojant Rytų ir Vidurio Europos agrarinės raidos XX a. III–IV dešimtmečiais tendencijas, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 1998.
- Лотман Юрий, Символ в системе культуры, idem, *Избранные статьи в трех томах*, т. I: *Статьи по семиотике и топологии культуры*, Таллин: Александра, 1992.

Margarita Matulytė

Transit of National Symbols in Interwar-Period Lithuania: From the Country to the City and from the City to the Country

Summary

The paper offers an in-depth look at practices used to create the national image of the Lithuanian society and represent it publicly as well as at strategically generated stereotypes of identity during the period from 1918 to 1940. It focuses on the processes involving the transit of national symbols where the ideological centres accumulated the elements of “pure” rural culture, transformed them to synthetic attributes and spread them in the urban setting, at the same time trying to root the state symbols in the rural areas through various cultural administration, education and social activities. The paper tries to hypothetically predict the prevalence of national symbols in the society by using the research of primary sources and by formally applying the multi-layered ethnic-political matrix of a nation, i. e. by differentiating between three closely inter-related formations (ethnos, or the Lithuanians as an ethnicity, people, or the people of Lithuania, and nation as a group of citizens).

The bottom layer of the amalgamated Lithuanian identity matrix consisting of the language, traditions, myths, and other archaic cultural elements of the ethnos was overlaid (using the measures of culture, education, politics, and economics) with the layers of cultural nationalism and modernisation of the nation which, together with the implicated national symbols of ethnic heritage and state symbols taken from the insignia of the Grand Duchy of Lithuania, constituted a unique country identification code intended to be used for the geopolitical communication of the nation. The transit of national symbols between the country and the city represented an attempt by the dominant ideology of the Nationalist movement to reinforce their symbolic power in addition to their political dominance. The value systems of the political doctrines that integrated the ethnic heritage into their ideological programmes significantly influenced the formation of the cultural memory of the modern society. However, the prevalence of national symbols expressing one’s patriotism was unequally distributed in the society (being the highest in the capital city and regional centres) and, thus, the Nationalists were unable to fully ideologise the society and to engage it in the political nationalism.

Keywords: ethnos, people, nation, national symbols, transit